

Kelemen Zoltán

Krúdy Gyula és a pszichoanalízis

A Krúdy Gyula műveit elemző irodalom legalább két jól elkülöníthető részre osztható abból a szempontból, hogy a *Szindbád* szerzőjének volt-e valamilyen közvetlen ismerete a századforduló lassacskán divatossá váló tudományáról. Az életműben található szó szerinti utalások ellenére — vagy éppen azokat figyelmen kívül hagyva — akad olyan szakíró, aki felismerve Krúdy műveinek pszichologizáló vonásait úgy véli: az író nem ismerte korának „új” tudományát, s elmekórtanilag vagy viselkedépszichológiailag szinte szabatos kórismeként is olvasható szövegrészei a művész zseniális átélőképességének bizonyítékai. Ez utóbbi megállapítást Harmat Pál is osztja *Freud, Ferenczi és a magyarországi pszichoanalízis* című könyvében, mikor így ír: „Krúdy ösztönösen jutott olyan felismerésekhez vagy még inkább olyan világképhez, amely jól egybecsengett a freudi felismerésekkel. [...] Krúdy élhetett volna negyven évvel korábban is, amikor a pszichoanalízis még meg sem született, művésze lélektani szempontból akkor sem lett volna lényegesen más mint így.”¹ Harmat azonban több, gondosan megválogatott forrásra hivatkozva azt is kijelenti, hogy Krúdy nemcsak hogy ismerte Freud lélektani tevékenységét, de műveit, illetve azoknak részleteit is olvasta, sőt az első világháború előtti években rendszeresen találkozott Ferenczi Sándorral,² Freud egyik legkedvesebb tanítványával, aki 1910-ben kiadott tanulmánygyűjteményében elkötelezte magát az analízis mellett.³ Az író és az orvos éjszakába nyúló beszélgetéseiről, vitáiról Dénes Zsófia is megemlékezik,⁴ Ferenczinek Krúdyhoz való viszonyáról Kosztolányi Dezső a *Nyugatban* 1933-ban megjelent Ferenczi nekrológiájában írt.⁵ Mindezen adatoknál fontosabbnak tűnnek azonban azok a Krúdy-művek, melyekben közvetlen utalás vagy közvetett, s ekképp értelmezhető célzás utal Freud vagy Ferenczi Sándor tanaira, pszichológiai elképzeléseire. A következőkben ezeken az alkotásokon keresztül

Tájéoló

Szerkeszti: Ilia Mihály

próblém Krúdynam a pszichoanalízisről alkotott lehetséges felfogását megvizsgálni.

A szakirodalom említett, a freudi tételek és Krúdy írásművésze közötti viszonyt tagadó vagy attól eltekintő csoportja mellett azonban olyan elemzések is találhatóak, melyek freudi hatást mutatnak ki a *Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban*⁶ című regénytörredékben, az *Aranyidő*⁷ és a *Purgatórium*⁸ című regényekben és a *Szindbád*-novellákban.⁹ Értelmezésem szerint a regénytörredék pusztán annyiban tartalmaz lélektani vonásokat, amennyiben arról Harmat Pál már idézett sorai mellett Vekerdi László is említést tesz A „történelem előtti idők művésze” című tanulmányában: „Krúdy Gyula — akiben kétségkívül sok ősemberszerű megőrződött — nagyon jól tudta, hogy születés-ölelés-halál folyton megújuló köre uralkodik az életen.”¹⁰ Konkrét utalás az *Aranyidő*ben sem található (számomra nem

egyértelműen kóros lélektani szempontból az öreg Szuhay vonzódása az ifjú Máriához, annál is kevésbé, mivel Krúdy hasonló szerelmi viszonyt még fordított nemek közti különbséggel és számtalanszor jelenít meg műveiben a legkisebb pszichológiai vagy pszichopatológiai felhang nélkül). Nem hagyható azonban figyelmen kívül a műnek az az idézete, melyben Szuhay uram Edmundnének, a botcsinálta javasasszonynak (aki egyébként a világszép Mária édesanyja) jövetelének okáról számol be: „Én valami olyan álmom útján akarom megtudni annak a kincsnek a helyét, amelyet más álmodik és álmában nekem elmond.”¹¹ Ez a részlet azonban nem annyira a freudizmussal mutat rokonságot, sokkal inkább előreutal. A jelenkori Krúdy-olvasó Milorad Pavic *Kazár szótárának*¹² álmovadászaival asszociálhat (maga Pavic is említést tett egy alkalommal Krúdyról, amikor a szerb és a magyar konyhaművészet közti összefüggésekről nyilatkozott). Témánk szempontjából az eddig felsoroltak közül valószínűleg csak a *Purgatórium* című, feltehetőleg 1933-ban keletkezett Szindbád-regény visel olyan jegyeket, melyek a szerzőnek a lélektanhoz az életrajzi adatokon kívül magában az életműben kimutatható kapcsolatáról árulkodnak. 1929-ben Krúdy legendás egészsége megromlott. Szervi megbetegedéseit egy idegösszeroppanás súlyosbította, melynek feltételezhető kitéréséről egy a Margitszigeten írt naplójegyzetében így ír július 8-án: „Ráday történetét délben, munkaszünetben, 12 óra után kezdtem volna írni a Margitszigeten, lakásomon, a kovácsműhely mellett. Egy titokzatos ellenséges intésre a kovácsműhely udvarán vassíneket kezdtek kalapálni, minden cél nélkül. Munkámat abba kellett hagynom. Gyilkosok vesznek körül. Isten kegyelmezzen nekik. A kutyahangú ember az emeleten üvöltösködött.”¹³ A Liget-szanatóriumba kerül, ahol annak idején Ady Endrét is ápozták. Orvosa az a Lévy Lajos volt, aki belgyógyászként hamar felfigyelt Freud lélekelemző gyakorlatára, és figyelemmel követte azt, időnként Freud is kért tőle orvosi tanácsot. A regényben a veres doktor személyleírása figyelemreméltóan egyezik Lévy habitusával, különös azonban, hogy Ferenczire egyáltalán nem történik utalás. Ez annál is inkább meglepő, mivel szerepel helyette egy, a szövegben Cipésznek nevezett lélekgyógyász, akit azonban Krúdy a legenyhébb kifejezéssel élve is ironikusan ábrázol, a beteg Szindbád pedig paranoiásan tart tőle. Amennyiben elfogadjuk, hogy betegsége után négy évvel Krúdy életrajzi jellegű művet alkotott, akkor megdöbbentő az a kíméletlen őszinteség, ahogy kedvenc alteregója segítségével saját pokoljárását megörökíti a szerző. Szövegszerű utalás azonban pusztán két alkalommal történik a pszichoanalízisre. Szindbád a parkban levegőzik „Ahol a bárónő álmát fejtegeti a lélektani professzor, talán éppen maga doktor Cipész, lélektani alapon”.¹⁴ Másodszer „a lélekdoktor”¹⁵ kifejezés bukkan fel, mégpedig különös szövegkörnyezetben. Egy ifjú káplánt tisztel meg ezzel a címmel, aki ellátogatott Szindbád betegágyához. Már ebből a két idézetből is következtetni lehet Krúdynak a freudi pszichoanalízissel kapcsolatos, bonyolult viszonyára, arra, ahogyan ezt az „újmódi” tudományt a szépíró megítélte. Az első idézet ironikus felhangjai, a pszichoanalízissel és különösen az álmofejtéssel kapcsolatos bizalmatlansága valószínűleg érezhető. Ezt fokozza, hogy a szó szoros értelmében vett lélekdoktornak a beteg az emberi lelkek talán legősibb szakértőjét, az Isten vagy istenség szolgáját, képviselőjét tartja. Ezt a kifejezést a szövegben egyetlenegyszer használja, habár többször alkalma lenne rá, hogy tudós orvosait is megtisztelje vele. Hasonlóan ironikus értelmezése lehet a *Totem-Tabu* című, 1918-ban publikált cikknek¹⁶, melyet azonban a későbbiekben ismertetek majd. Maga a tény, hogy Krúdy idegösszeroppanásának és felgyógyulásának egy olyan regényben állít emléket, amelynek főhőse kedvelt alteregója, Szindbád, Kemény Gábor véleményét látszik igazolni, aki némely Krúdy-hősre a kritikai alteregó fogalmát alkalmazza. A kritikai alteregó vágyakat és féltelmeket testesít meg, valamint általa és az álmok által (melyeknek központi helyük van Krúdy írásművészetében) jelenik meg a művekben a tudattalan szféra.¹⁷

A freudi pszichoanalízis és különösen az álomfejtés, melyet nagyrészt Ferenczi Sándornak köszönhetően ismert meg Krúdy, az életmű két területén tölt be kétségtelenül jelentős szerepet. Az első a Krúdy-publicisztikának a háború idejére tehető része, a második pedig a többször javított, kiadásonként átdolgozott *Álmoskönyv*,¹⁸ illetve a hozzá kapcsolódó publikációk, elsősorban a *Mit álmodott, Kedves?*¹⁹ rovatban, a *Színházi Életben* megjelent olvasói levelekre írott álomfejtések. 1915 és 1918 között tekintélyes mennyiségű újságcikk született Krúdy tollából. Közülük mindössze ötben tesz említést Freudról vagy Ferenczről, ebből az ötből azonban csak egyetlen olyan cikk kerül ki, amely címe alapján teljes egészében pszichológiai tárgyú lehetne, a *Totem-Tabu*. De még ennek az újságcikknek is kevesebb mint a fele szól a címben szereplő Freud-műről, s az a kevés is erősen szubjektív, szándékoltan laikus megközelítése a témának. Az első tárcsa, a *Nők keze*²⁰ 1915-ből származik, s csapongó témaváltásai közül a magyarországi feminizmus helyzetének jellegzetesen krúdys humorral felvázolt képe emelhető ki. „Ferenczi Sándor doktor” szavait idézi, mikor háború előtti beszélgetéseikről szólván azt írja: „a nők akkor győznek majd a férfiak fölött, ha mindnyájan ismét gyermekek leszünk, mint ahogy folyton azok vagyunk”.²¹ Mégsem a fiúnak az anyja iránt érzett ödipusi hajlamaira kell gondolnunk, mikor Ferenczit idézve a szerző arról ír, hogy gyermekek gyöngédségre és kényeztetésre vágyik a legerősebb férfi is, hanem Ferenczinek a nem nemi értelemben fölvetett szeretetre vonatkozó elméletére, mely hozzájárult ahhoz, hogy Freud fokozatosan megszakította tanítványával a kapcsolatot, elméletét pedig veszélyesnek és helytelennek ítélte. (Később Erich Fromm igazolta Ferenczi feltevéseinek helyességét.) A cikkben ezenkívül Krúdy utal még arra is, hogy női álomokról és „félíg érthetetlen” esetekről, történetekről beszélgettek, problémákat oldottak meg együtt. Mindezekből és Ferenczinek az irodalom iránti természetes vonzódásából következtethetünk a háború előtti beszélgetések formai jegyeire és színvonalára. Már ebből a cikkből értesülhetünk Krúdy elejtett megjegyzéséből arról, hogy Ferenczi katonorvosi minőségben teljesít szolgálatot. Még ugyanebből az évből származik az *Egy őszi estém Pesten 1915-ben*²⁹ című tárcanovella, mely tulajdonképpen a második háborús tétre készülődő főváros hétköznapi krónikája. A cikkirő hölgytársaságban várakozik egy javasasszony előszobájában. A hölgyek ruhatárának kellékei között kap helyet a pszichoanalízis, mely így a dámák sznobságának mértékét hivatott jelezni: „legutolsó olvasmányuk a Ferenczi Sándor doktor által fordított orvosi könyvek voltak, Freud professzor meglepő megfigyelései az álomokról, a szexualitásról, a pszichoanalízisről”.²³ A Freud-féle lélekelemzés és a jóslás babonája egyszerre van jelen a műben és a szereplő hölgyek tudatában. Valószínű, hogy ehelyt Krúdy nem ironikus-gúnyos célzattal említi a pszichoanalízist, hanem a freudi tanok magyarországi elterjedésének és befogadásának mechanizmusával kapcsolatban tesz figyelemre méltó megállapítást. Egyrésztől még nem zárult le a hazai szakmai körökben a pszichoanalízis elfogadtatásáért vívott harc, másrésztől a laikusok széles tábora mint izgatón — és tegyük hozzá: botránnyosan — új orvosi gyakorlatot próbálja értelmezni az analízist, melynek befogadása és elfogadása körüli kérdések azt sugallják a számukra, hogy az új tan valamiképpen az okkultizmussal, a babonassággal tart rokonságot. S ez akkor is így van, ha éppen maguk a lélekelemzők hirdetik ennek az ellenkezőjét. A szövegben szereplő hölgyek számára babona és pszichológia egyformán fontos és izgalmas. Ez a kettősség könnyen megmagyarázhatná a pszichoanalízis jelenlétét az *Álmoskönyvben*, az igazi okok azonban feltehetőleg összetettebbek.

Az újságíró halála²⁴ 1916-os cikk, és a *Magyarország* munkatársának, Schröder Bélának állít emléket. A *Ferenci* (sic!) név valószínűleg Ferenczi nevének felel meg. A személyleírás és az idézet legalábbis erre utal: „sohasem tanácsos változtatni a régi életmódon, mert ez néha halálesetet jelent.” A tanácsban az a

jellegetes, hogy nem hasonlít egy szokványos orvosi tanácsra, sokkal inkább egy lélekelemző-álomfejtő-magyarázó figyelmeztetésre. A nekrológban a továbbiakban nem történik utalás sem a pszichoanalízisre, sem képviselőire. A következő év termése *Az álomlátók*²⁵ című cikk, melyet Barta András felvett az *Álmoskönyv* kilencedik, 1983-ban megjelent, jelentősen kibővített kiadásába. Ez az írás nem éppen elismerően nyilatkozik Freud tudományáról: „Későbbben, a kultúra jöttével, de Freud tanár úr módszere alapján estünk neki álmaink megfejtéséhez. Manapság már sokak előtt ismeretes a tudományos módszer, amelynek alkalmazásával legbizarrabb álmainkat meg lehet magyarázni. Magyar nyelven is megjelent egy füzet a bécsi professzor elméletéről Ferenczi Sándor fordításában. Az ember megtalálhatta gyermekkorra emlékeit álmaiban; megállapíthatta a képzetet, fülön csiphette a gondolatsejtet, amelyből az álom kifejlődött. Száraz regiszterelmélet ez, mint egy tudós cédulásdoboz. A legszebb és legkövérebb angyal álombeli hempergése néha igen sivár élménnyel volt összekötetésben. Máskor megdöbbsent a bűvárkodó, midőn legtitkosabb, még önmaga elől rejegetett vágyait, óhajtasait, félelmeit olvasta ki az álommagyarázatból. [...] A blazírt tudomány felmondja a szolgálatot. A szerelmesek azt álmodják, amit éppen akarnak.” Saját írói technikájával, mely líra és ironia komplementaritását használta fel, nem tudta összeegyeztetni a freudizmust. Túlzottan racionális volt számára. A népi(es) kalendáriumok, álmoskönyvek hagyományát újíró műveibe nem illeszkedett megnyugtatóan a számára nem eléggé sokrétű „új tudomány”. „De ezen kulcsok már nem nyitják az álmok zárait.” Barta András Krúdy közismert következtetésével magyarázza ezeket a sorokat, pedig lehet, hogy szerzőjük éppen abbéli véleményében volt következetes, hogy a pszichoanalízist is a számtalan lehetséges világmagyarázat és -nézet egyikének tartotta. Az idézetben használt jelzői azt bizonyítják, hogy számottevő fenntartásai voltak ezzel a tudománnyal kapcsolatban. Ezek a fenntartások azonban nem olyan természetűek voltak, mint a konzervatívnak tekinthető tudós társadaloméi, nem tudták vagy nem akarták befogadni Freud elképzeléseit, hanem annak az embernek a véleményét tükrözték, aki úgy érezte: az új tudomány sem képes válaszolni az ember alapvető kérdéseire, és ami fontosabb: nem képes segíteni az emberen, különösen a szenvedő emberen. Ha pedig nem felel meg ezeknek a követelményeknek, akkor nyugodtan fel lehet venni elképzeléseit a később készülő *Álmoskönyv*be, mely a múgy is azoknak a játékoknak és képzeteknek a gyűjteménye, melyekben a Freud által is fontosnak tartott, de furcsamód alig-alig elemzett néplélek okkult, naiv vagy igen gyakran dilettáns módon nyilatkozik meg. Ezt az elképzelést erősítheti a cikkek sorában az utolsó, a *Totem-Tabu* is. A szöveg tanúsága szerint Krúdy is átesett az akkortájt járványos spanyolnáthán. A cikk kétharmada a szerző lábadozását írja le. A fő szövegtől külön szedett befejező rész tudósít az ötödik nemzetközi pszichoanalitikai kongresszusról, melynek a háború által megtépázott nemzetköziséjét poentírozza a cikkíró, aki a tárca záró része előtt saját betegségének és rossz közérzetének ecsetelésétől már eljutott az egyetemes emberi szenvedések és gyöttrődések, ahogy írja: „örületek” saját helyzeténél sokkal nyomasztóbb valóságáig. Ezzel ellentétben áll a tudós konferenciáról szóló híradás, valamint Freud „Totem-Tabu” (sic!) című könyvének megjelenéséről való tudósítás. A szövegből kiderül: a beteg Krúdyt barátja („dr. F. S.”) látogatta meg, és beszámolt mesterének, Freudnak új művéről. Ausztráliai vadakról, struccról, emuról, a gorilla szerelmi életéről, „a szentségek és borzalmak, a tabuk létrejöttéről”. A cikk befejezése ismét visszakapcsolódik a szenvedéshez, az utolsó, feltételes mondat pedig arra enged következtetni, hogy Krúdy írásművészetében nem egyszerűen átmeneti következtetlenségnek tudható be *Az álomlátók* keserű, hitetlen megfogalmazása: „Hallgattam és gondolkoztam. És úgy szenvedek, hogy a fogamat csikorgatom. Én olyan boldogtalan vagyok, hogy szememet sem szeretem néha kinyitni. Én rabja vagyok a náthának, háborúnak,

minden kinszenvedésnek. Hogyan lehetne engem meggyógyítani a Totem-Tabuval, amikor csak egy rokonom van a világon, a fájdalom?

A mai napon kezdődő kongresszus tán feleletet ad majd a szenvedők kérdéseire.²⁶ A szöveg utolsó mondatára ismét egyetemes kijelentés lesz a szerző személyes megnyilatkozásából. Úgy, ahogy a feministák ügye időszerütlenné vált a háborús hősiesség első éveiben, éppen úgy válik érdektelenné számára a freudizmus, amikor a nemzet vívja haláltusáját.

Barta András hívja fel a figyelmet egy filológiai érdekességre *Az álomlátó Krúdy* című tanulmányában.²⁷ Tizenkilenc alkalommal említi *Álmoskönyvében* Krúdy Gyula Freudot és Ferenczit, egy alkalommal pedig olyan álomfejtést közöl, melynek kapcsán nem említi a pszichoanalízis egyik úttörőjének nevét sem. A jelen sorok írója mégis azt feltételezi, hogy a szóban forgó magyarázat „freudista”. *Az Álmoskönyv* 1920-as, első kiadásában Freud és Ferenczi első említése alkalmával a következő szöveg olvasható: „Amde a világért sem szeretném, ha könyvemet tudákosnak vagy álbölcsnek ítélnék, mert itt-ott Freud professzor, illetőleg Ferenczi Sándor doktor tanításainak nyomai mutatkoznak. A könyv lehetőleg ragaszkodik a legrégebb álmoskönyvek feljegyzéseihez, inkább bízik a régen meghalt »bölcs« emberek megfigyeléseiben, mint korunk felületes megállapításaiban.”²⁸ A „felületes” szót még ennek a kiadásnak a 367. oldalán „felülműb”-ra javította a szerző jegyzetben, de mivel ennek nem volt értelme, a második kiadásban már „nagyszerű” szerepelt helyette. Krúdy „szócsúsásként” próbálta beállítani az esetet, Barta azonban a következőt írja: „Ha elhisszük is, hogy tollhibáról van szó, feltehetjük a kérdést: és mit szólna ehhez Freud? (Ti. a szövétről vallott nézeteit tekintve.)”²⁹ A tulajdonképpeni *Álmoskönyv* már nem tartalmaz több bíráló vagy elmarasztaló megjegyzést a freudizmusra nézve. Krúdy átveszi néhány magyarázatát Freudnak, többnyire azonban Ferenczi jegyzeteit, elemzéseit használja fel. Eljárásáról arra lehet következtetni, hogy a pszichoanalitikus kutatásokat mint a régi álmoskönyvekkel minden tekintetben egyenrangúakat kezelte, és csak nagyanyjának Radics Máriaának, Gvadányi Mártonnak, a korban elterjedt úgynevezett „Egyiptomi álmoskönyv”-nek adott nagyobb teret, valamint Kerner Jusztiniuszak. (Megjegyzem, Kerner pályafutása elgondolkodtató lehet a pszichoanalízis körüli vizsgálódás szempontjából. Az 1786. szeptember 18-án Ludwigsburgban született és 1862. február 21-én Weinsbergben elhunyt Justinus Kerner orvosként és szépiróként egyaránt dolgozott. 1818-tól a művészet és az orvosi praxis mellett spiritizmussal és az emberi psziché káros megnyilvánulásainak a kutatásával foglalkozott. 1829-es, *Die Seherin von Prevorst* [A prevorsti látnoknő] című kétkötetes regényében egy pszichopata látomásait írja le, akit saját házában ápolt. Felesége elvesztése és súlyosbodó zombaja egyként a magány, az okkultizmus felé sodorta, élete utolsó éveire megvakult, és elhatalmasodott rajta az idegbaj.) Amikor Krúdy *Álmoskönyve* napvilágot lát, Freud *Die Traumdeutungja* már húsz éve megjelent, és Hollós István jóvoltából magyar fordítása is három éve elkészült. Ezt a szöveget Ferenczi Sándor nézte át, a megjelenéséig azonban 1935-ig várni kellett. Mindazonáltal Krúdy említett cikkeinek tanúsága szerint kivonatos formában már olvasható volt a világháború idején is, Krúdy pedig Ferenczi segítségével másodkézből származó információkhoz juthatott. Ami fontosabb: olyan adatokhoz, melyek Ferenczi saját praxisából származtak, az *Álomfejtésben* tehát nem találhatóak. Arról, hogy Freud mennyire közelinek és ihletőnek érezte a babonás népi hagyományt az ő álomnyelvről történt fordításai szempontjából, álljon itt egy idézet az *Álomfejtésből*: „Be kellett látnom, hogy itt az a nem is oly ritka eset ismétlődik meg, amikor az ősrégi, makacsul megőrzött néphit sokkal közelebb jutott az igazsághoz, mint a mai tudomány. Állítom, hogy az álomnak valóban van jelentése, és hogy van lehetőség az álomfejtés tudományos módszerére.”³⁰ Ennek ellenére nem találta célravezetőnek a hagyományos álomfejtő módszereket, és határozottan kinyilvánította, hogy *nem* álmoskönyvet írt, hanem

tudományos álommagyarázatot.³¹ Pedig módszere, az álom nyelvéről a hétköznapi társadalmi érintkezésekben használt nyelvre történő fordítás, könnyen párhuzamba állítható például Krúdy módszerével, pontosabban a Krúdy által javasolt módszerrel. Jóllehet Freud kritikával illette az álmoskönyveknek mind az egy jelet egy jelentéshez rendelő, mind szótárszerű változtatást³² (Krúdy *Álmoskönyve* ez utóbbi csoportba sorolandó), az ő álomfejtései is egy jól körvonalazható fordítói kulcs szerint készültek: a szexus fogalomkörének megfelelően csoportosultak néha már megdöbbenő következetességgel. Természetesen nem vonható kétségbe az egyediség tiszteletben tartása és figyelembe vétele az álomfejtések esetében, ezért érthetőek Freud kétségei az álmoskönyvekkel szemben. De a freudi gyakorlat szempontjából a Krúdy-féle szótártípusú álmoskönyvek is használhatóak, mivel egy jelképhez sok, gyakran ellentétes jelentést társítanak, az álomfordítás segítségükkel árnyaltabb lehet. Arról sem szabad megfeledkezni, hogy Freudnak elkerülhetetlenül meg kellett ragadnia az egyedi esetek értelmezését összekötő általánost az álommagyarázat mint fordítás nyelvi mozzanatában, vagyis ha nem alkotta is meg álomszótárát elkülönítve, ez a szótár az álomfejtés gyakorlatában már megalapozódott. Az *Álomfejtés* második magyar kiadásához függelékben Meller V. Ágnes *Álomműtatót*, *Szimbólumműtatót* és a *Hasonlatok mutatóját* csatolt.³³

Krúdy *Álmoskönyvének Jelmagyarázatában*³⁴ található a második utalás Ferenczire. „F. S.” jelzettel „Egy hírneves pesti orvos közlése”-it fogja jelölni a szerző, de ettől az ígéretétől majd többször eltér, mint ahogy a szövegben gyakorta szerepelnek olyan adatközlők vagy források, melyekre nem utalt *Jelmagyarázatában*. Freuddal kapcsolatban is ez lesz a helyzet. Az első jelentősnek mondható hely, ahol az „F. S.” jelzet megtalálható, a *Bűvész* címszó.³⁵ Itt félreérthetetlenül egy olyan álom leírásával találkozunk, mely Ferenczi praxisából származik, de az sem zárható ki, hogy a tudós doktor saját álmáról van szó. A leírás az *Álmoskönyvben* gyakori „A különös álmokból” jegyzés alatt szerepel. Afelől is biztosak lehetünk, hogy a Csók címszó³⁶ „F. doktor”-a is Ferenczi, mivel az azonos monogrammú Freudot Krúdy mindig professzornak vagy tanárnak nevezi. A „csók lábadozó betegnél: gonosz” jegyzés, ha mellette nem állna utalás Ferenczire, tipikus Krúdy-megfejtésnek tűnhetne. Lehetséges, hogy azokon a bizonyos háború előtti beszélgetéseken jelentős hatást gyakoroltak egymás gondolkodására.

A bizonyíthatóan pszichoanalitikus eredetű részletek mellett szólni kell olyan álomleírásokról is, melyeknek eredete tisztázatlan, lehet, hogy a *Mit álmodott, Kedves?* Szindbádjának küldték a levelezők, de éppen így lehetnek olyan esettanulmányok, melyekről Ferenczi Sándor számolt be az íróknak. Közülük kiemelkedik egy az *Éj* címszót követő *Jó éjszakát!* című betoldott szövegből.³⁷ Egy csalódott, „sokat szenvedett nő” álmát olvashatjuk, a megfejtést azonban nem közölte Krúdy. (Az *Álmoskönyv* szótárrészében szereplő álmokkal kapcsolatban a szerző mindig csak a közlésre szorítkozik, mintha ezek olyan szépirodalmi szövegek lennének, melyeket szintén ő írt.) Ez az álom ideális területe lehetne az analitikai vizsgálódásoknak, habár valószínűleg sohasem derül ki, hogy egy köreset része volt-e, olvasói levél vagy valóban Krúdy zseniális fantáziájának a szüleménye.

Gödörbe címszónál³⁸ olvashatjuk először az „F. professzor” jelzetet. Ha a „professzor” és a „doktor” megjelölések közti különbségtevés nem utalna világosan két külön forrásra, akkor ennek a jegyzetnek alig burkoltan szexuális jelentésből következtetni lehetne arra, hogy az értelmezés Freudtól származik. A *Hal* címszónál³⁹ már „Freud professzor” szerepel mint forrásmegjelölés, az értelmezés pedig szorosan kapcsolódik a *Gödörbe* címszónál megadotthoz. *Nyárs* címszónál⁴⁰ ismét F. S. közlését olvashatjuk, s ez is, mint a Csók alatt közölt részlet, Krúdy megfejtéseire hasonlít. *PéNZ*⁴¹, *Ribiszke*⁴², *Saroglyában*⁴³, *Savó*⁴⁴, *Serte*⁴⁵, *Szamóca*⁴⁶, *Tojás*⁴⁷ és *Utca*⁴⁸ címszó alatt szintén F. S. közlései szerepelnek. Közülük a *PéNZ*hez fűzött megállapítások a legterjedelmesebbek és

legszerzeágazóbbak. Azonkívül ebben az esetben szerepel egyedül az „F. S. gyűjtése” kifejezés, ami valószínűleg arra utal, hogy Ferenczi analitikusi gyakorlatából bocsájtotta Krúdy rendelkezésére ezeket a „különös álmok”-at.

A már említett *Mit álmodott, Kedves?* rovat *Álmoskönyvhöz* csatolt részleteiben háromszor utal a szerző konkrétan a pszichoanalízisre, és egyszer sejtethető, hogy arról van szó. Az álomfejtésekhez írott bevezetőben ezt olvashatjuk: „Sokat beszélgettünk valamikor az álmokról dr. F. S. úrral, Freud professzor tudós pesti barátjával. Ő ideg orvos, én költőféle volnék. Persze más szemüvegen nézzük az álmokat. De néha találkoztak a megfejtéseink. Különösen a szerelmi álmoknál...⁴⁹ Újabb utalás a kávéházi beszélgetésekre, egyben újabb jele az egymásra gyakorolt hatásnak. Egyébként az is elgondolkodtató lehet, hogy az álmok túlnyomó többsége éppen szerelmi álom, tehát gyakorta találkozhattak a megfejtéseik. Honthy Hanna álmával kapcsolatban azonban mintha gúnyosan említene az álomfejtő Freudot, pontosabban „dr. F. professzort”: „Miután az álomfejtő tudomása szerint színésznek álma a feladat, a középkorias álomfejtés melközhető, és dr. F. professzor módszerével is lehet elemezni.”⁵⁰ A vidéki kisasszony álmának megfejtésével kapcsolatban is arra kell gondolnunk, hogy Krúdy (íróként) a modern lélekelemzésnél poétikailag jogosultabbnak tartja a régi babonát: „A komoly tudomány helyett azonban vegyük elő öreg Álmoskönyvünket, amely nem ismer mást, mint hinnivalót.”⁵¹ Mindezekeken kívül még egy alkalommal említi Freud professzor nevét, viszonylag semleges szöveggörnyezetben, *B. Baba álma* kapcsán.⁵²

Elmondhatjuk-e, hogy babonás hit és pszichoanalitikus tudás vitájában dönt Krúdy vagy választ? Nem hiszem. Többször leírta — *Álmoskönyvében* is —, hogy nem hisz a babonáságokban, de arról is éppen eleget olvashatunk műveiben, hogy az ember számára sokszor nem marad más, mint a hit, a régi vagy réginek hitt hagyományokhoz való ragaszkodás. Magyarországon viszonylag korán figyelt fel a freudi lélekelemzésre Ferenczi Sándor hatására és segítségével, de nem bizonyítható, hogy az érdeklődésen és az újdonságnak szentelt figyelmén kívül mélyebben megérintette volna a bécsi professzor tana. Az azonban dokumentumokkal bizonyítható, hogy nemegyszer kétkedő iróniával nyilatkozott erről a tudományról. Krúdy Gyula és a pszichoanalízis viszonya nem írható le „száraz regiszterelmélettel”, pusztán mint a gazdag és kiterjedt életmű egy talán nem jelentéktelen részlete vehető figyelembe.

JEGYZETEK

1. Harmat Pál: Freud, Ferenczi és a magyarországi pszichoanalízis. Bethlen Gábor Könyvkiadó. Bp., 1994. 253.
2. I. m. 71. 252. 3. Ferenczi Sándor: Lélekelemzés. Értekezések a psychoanalysis köréből. Bp., 1910. 4. Dénes Zsófia: Szilvénány. Gondolat Kiadó. Bp., 1970. 49. 5. Kosztolányi Dező: Egy ég alatt. Szépirodalmi Könyvkiadó. Bp., 1977. 128. 6. Krúdy Gyula: Aranyidő. Szépirodalmi Könyvkiadó. Bp., 1978. 5-157. 7. I. m. 523—616. 8. Uő.: Szindbád. Magyar Helikon. Bp., 1975. 733—814. 9. Uo. 10. Vekérdi László: Befejezetlen jelen. Magvető Könyvkiadó. Bp., 1971. 79. 11. Aranyidő, 560. 12. Milorad Pavic: Kazár szótár. Fórum Könyvkiadó. Újvidék, 1987. 7—8. 13. Krúdy világa. Összeállította és írta Tóbiás Aron. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Bp., 1964. 267. 14. Szindbád, 771. 15. I. m. 797. 16. Krúdy Gyula: Magyar Tükör. Szépirodalmi Könyvkiadó. Bp., 1984. 572—575. 17. Kemény Gábor: Szindbád nyomában. Krúdy Gyula a kortársak között. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete. Bp., 1991. 51. 18. Krúdy Gyula: Álmoskönyv. Szépirodalmi Könyvkiadó. Bp., 1983. 19. I. m. 303—348. 20. Magyar Tükör, 132—136. 21. I. m. 132. 22. I. m. 180—184. 23. I. m. 180. 24. I. m. 239—242. 25. I. m. 452—455, illetve Álmoskönyv 351—354, 576. 26. Magyar Tükör, 575. 27. Álmoskönyv, 563—588. 28. I. m. 577. 29. Uo. 30. Sigmund Freud: Álomfejtés. Helikon Kiadó. Bp., 1985. 80. 31. I. m. 436. 32. I. m. 79—80. 33. I. m. 467—476. 34. Álmoskönyv, 23. 35. I. m. 58. 36. I. m. 68. 37. I. m. 80—81. 38. I. m. Ua. 103. 39. I. m. 113. 40. I. m. 170. 41. I. m. 184. 42. I. m. 191. 43. I. m. 195. 44. I. m. 196. 45. Uo. 46. I. m. 201. 47. I. m. 210. 48. I. m. 213. 49. I. m. 303. 50. I. m. 306. 51. I. m. 337. 52. I. m. 328.